

**UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” IAȘI
FACULTATEA DE ISTORIE**

**ORAȘUL IAȘI ÎN VREMEA
RĂZBOIULUI NEATÂRNĂRII ȚĂRII (1877-1878)
ATITUDINI ȘI STĂRI DE SPIRIT
REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT**

**Conducător științific,
Prof. univ. dr. GHEORGHE CLIVETI**

**Doctorand,
PLIAN RALUCA-NICOLETA**

IAȘI, 2024

CUPRINS

INTRODUCERE	1
Capitolul 1. Premisele războiului pentru independența României	
1.1. Contextul internațional: 1875-1877.....	15
1.2. Atitudinea României înainte de semnarea convenției cu Rusia referitoare la trecerea trupelor ruse pe teritoriul României.....	33
Capitolul 2. Orașul Iași în vreme de război	
2.1. Inevitabilul s-a produs. Trecerea frontierei de către armata rusă	67
2.2. Intrarea în Iași a primelor trupe din armata rusă	70
2.3. Măsurile luate de autoritatea locală pentru sprijinirea armatei ruse.....	74
2.4. Atribuțiile comisarilor delegați	81
2.5. Activitatea spitalelor rusești prezente în orașul Iași în perioada 1877-1878	99
2.6. Familia Imperială în cea de-a doua capitală a României	120
2.7. Vizita țarului în capitala României	128
2.8. Proclamarea Independenței	134
Capitolul 3. Atitudinea ieșenilor în timpul Războiului de Independență	
3.1. Cetățenii ieșeni și nevoile de război	145
3.1.1. Familiile ieșene și cercurile de afaceri	
3.1.1.1. Formarea și organizarea <i>Comitetului Central pentru ajutorarea ostașilor români răniți</i>	147
3.1.1.2. Comitetul pentru armament	192
3.1.1.3. Comitetul evreiesc din Iași	194
3.1.2. Clerul ieșean	195
3.1.3. Mediul intelectual ieșean. Cadrele didactice universitare și școlare, studenții și elevii ieșeni	201
3.1.4. Presa locală ieșeană	207

Capitolul 4. Evenimentele de la sudul Dunării și stări de spirit ieșene	215
4.1. Cooperarea româno-rusă în perioada aprilie-iulie 1877	216
4.2. Cooperarea româno-rusă în perioada iulie-decembrie 1877	224
Capitolul 5. Sfârșitul conflagrației. Stări de „confuziune și de groaznică îngrijorare” la Iași	
5.1. Vizita țarului Alexandru al II-lea la Iași la finalul războiului	237
5.2. Întoarcerea soldaților ieșeni	241
5.3. Îngrijorări legate de Tratatul de pace de la San Stefano și Tratatul de la Berlin în presa ieșeană	246
CONCLUZII	265
BIBLIOGRAFIE	271
ANEXE	283

REZUMAT

În cea de-a doua parte a secolului al XIX-lea, dezideratele pașoptiștilor erau în cea mai mare parte îndeplinite (precum unirea celor două Principate și aducerea unui principe străin), singurul obiectiv neatins rămânând obținerea independenței și recunoașterea ei de către Marile Puteri. Evenimentele care au condus la obținerea independenței de stat au captat atenția istoricilor, care au reconstruit traseul parcurs de oamenii politici și de stat pentru a îndeplini această dorință a generației pașoptiste. Implicațiile pe care le-au avut în plan politic, atât național cât și internațional, evenimentele ce au creat conjunctura potrivită pentru ca România să iasă de sub suzeranitatea Imperiului Otoman au făcut să curgă multă cerneală în istoriografia modernă.

Obținerea independenței de stat a României a fost și este în continuare un subiect care se află în atenția cercetătorilor români, dar și a celor străini. Acesta a fost tratat atât din perspectivă internă, națională, a intereselor pe care tânărul stat român le-a avut și a deciziilor luate la nivel guvernamental, cât și dintr-o perspectivă mult mai largă, ce ține de domeniul relațiilor internaționale și de rolul pe care România l-a jucat în perioada Crizei Orientale din 1875-1878.

Dacă unii istoricii occidentali (precum Barbara Jelavich¹ și Charles Jelavich²), tratează cazul românesc în același context cu statele sud-est europene aflate sub suzeranitate otomană ori fac referiri tangențiale în lucrările lor la situația internațională în care se afla România, alți istorici, români și străini, dintre care îi cităm doar pe Gheorghe Cliveti³, Teodor Pavel⁴, Frederick Kellogg⁵, tratează tema proclamării independenței României din perspectiva statutului său internațional, a aflării acesteia sub garanția puterilor garante, și a relațiilor bilaterale ale statului român cu Puterile Garante. Politica externă și internă a României în timpul Crizei Orientale din 1875-1878 este o temă ce se află în continuare în atenția cercetătorilor, constituind în ultima perioadă subiectul principal al unor teze de doctorat deja susținute⁶ sau care se află în stadiul de documentare și redactare⁷.

Un aspect relevant pentru reconstituirea acestui episod a trecut oarecum neobservat, și anume impactul la nivelul societății civile și felul în care aceasta a reacționat. În ciuda faptului că volume de memorii și jurnale ale unor participanți la război au început să fie publicate la puțin timp după terminarea războiului sau cu ocazia diferitelor evenimente aniversare ori comemorative, în cuprinsul lor sunt redată în general informații din punct de vedere strict militar, referitoare la operațiunile militare ale regimentului sau companiei din care combatantul făcea parte; regăsim în schimb, puține referiri la starea de spirit ce domnea în afara mediului în care

¹ Barbara Jelavich, *The Ottoman Empire, the Great Powers, and the Straits Question: 1870-1887*, Bloomington, Indiana University Press, 1973; Idem, *History of the Balkans*, vol. 1: *Eighteenth and Nineteenth Centuries*, Cambridge, London, New York, Cambridge University Press, 1983; Idem, *Russia's Balkan entanglements: 1806-1914*, Cambridge, Cambridge University Press, 1991; Idem, *Istoria Balcanilor*, vol. 1 *Secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*, traducere de Mihai-Eugen Avădanei, postfață de I. Ciupercă, Iași, Editura Institutului European, 2000.

² Charles Jelavich, Barbara Jelavich, *Formarea statelor naționale balcanice: 1804-1920*, traducere de Ioan Crețiu, cuvânt introductiv și control științific de prof. univ. Camil Mureșanu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999.

³ Gheorghe Cliveti, *România și crizele internaționale: 1853-1913*, Iași, Editura Fundației Axis, 1997; Idem, *România modernă și „apogeul Europei”: 1815-1914*, București, Editura Academiei Române, 2018; Idem, *România și puterile garante: 1856-1878*, ediția a II-a revizuită și mult adăugită, Iași, Editura Junimea, 2020; Idem, *La Roumanie, la crise orientale et le concert européen: 1875-1878*, Istanbul, Les Éditions Isis, 2022.

⁴ Pavel Teodor, *Între Berlin și Sankt Petersburg*, vol. 1 *Românii în relațiile germane-ruse din secolul al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2000.

⁵ Frederick Kellogg, *Drumul României spre independență*, traducere de Laura Carmen Cuțitaru, ediție îngrijită și postfață de Victor Spinei, Iași, Editura Institutului European, 2002.

⁶ Gafița Irina, *Nicolae Ionescu și gruparea fracționistă ieșeană: studiu monografic*, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, teză de doctorat, coord. prof. univ. dr. Gheorghe Cliveti; Știrbăț Gheorghe-Florin, *Viața politică internă a României în vremea războiului de independență*, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2011, teză de doctorat, coord. prof. univ. dr. Gheorghe Cliveti; Istina Marius-Alexandru, *Franța și Independența României: 1866-1880*, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2006, teză de doctorat, coord. prof. univ. dr. Gheorghe Cliveti.

⁷ În stadiul de cercetare se află teza de doctorat a doctorandei Maria Cerniș având titlul *România, Rusia și criza orientală: 1875-1878*, coordonată de prof. univ. dr. Cristian Ploscaru.

autorul se afla, acela al frontului⁸. Atunci când ne raportăm la memorialistica perioadei trebuie avut în vedere totuși și gradul de subiectivitate al persoanei care și-a scris memoriile, și perioada de timp care s-a scurs până la scrierea acestora, și conjunctura în care au fost scrise (dacă au fost scrise cu ocazia unor evenimente aniversare, dacă autorii se aflau într-un punct al vieții în care doreau să-și lase amintirile pentru posteritate). Relevant pentru memorialistica Războiului de Independență este și modul în care autorul se raportează la evenimente și maniera în care sunt scrise. Un exemplu elocvent este dialogul purtat între veteranul de război Mihail Dimitrescu și scriitorul Ioan S. Nenițescu. Ajuns în etate, veteranul Mihail Dimitrescu îl roagă pe fostul camarad de război, poetul Ioan S. Nenițescu⁹, să scrie prefața memoriilor sale, solicitare pe care o motivează spunând că, deși cunoaște multe persoane care au talentul scrisului, acestea nu au luat parte la campania din 1877. Apelează la Nenițescu deoarece au luat împreună parte la campanie, pentru că amândoi au fost răniți și consideră că acesta va privi cu mai multă bunăvoință scrierile sale decât un scriitor care nu a fost ostaș. Îndemnându-l să facă corecturile pe care le consideră necesare, Mihail Dimitrescu îl roagă pe poet să-și amintească că el nu este scriitor, ci că doar a ascultat un „glas din lăuntru sufletului” său. În răspunsul trimis, Ioan Nenițescu afirmă că refuză să intervină asupra textului deoarece, spune el, „celor deprinși cu scrisul le face o deosebită plăcere” scrierea „crudă și meșteșugită” a celor care „nu au deprinderea penei”. Totuși, o observație inițială pe care voia prefațatorul să o facă memorialistului era cu privire la faptul că acesta amintea doar de Regimentul al VIII-lea în care a luptat, însă citind textul său a fost declanșată memoria involuntară și dorind să-și povestească trăirile din perioada războiului, avea aceeași tendință. Explicația găsită de scriitor era aceea că apartenența la un regiment a rămas în mentalul colectiv al combatanților, că în acele momente s-a produs contopirea între persoana proprie și Regiment :

De sigur că toată viața nu vom scăpa de a vorbi fiecare de regimentele în care am luptat, că e ceva care e înrupat în noi, sau mai bine, că e ceva în care noi suntem înrupați. Ființa aceea morală, gruparea aceea numită regiment, când am trăit cu ea, când am trecut prin toate cu ea, când am împărțit cu ea teama înfrângerii și bucuria victoriei, noi și ea suntem una. Și totuși, amândoi putem fi greșit. Sunt două soiuri de adevăruri, unul e individual e mai puțin întins și cu

⁸ Râpeanu Valeriu, *Societatea românească la 1877: memorii ale unor luptători*, București, Editura Militară, 1977; Sorin Alexandrescu, *Privind înapoi modernitatea* Traducere de Mirela Adăscăliței, Șerban Angheliescu, Mara Chirițescu și Ramona Jugureanu, București, Editura Univers, 1999.

⁹ A fost ofițer în cadrul Regimentului al XIII-lea Dorobanți.

rădăcinile în haotica (captiva) lume a sentimentelor; iar celălalt e general, mai larg, avându-și izvoarele în limpedea vedere, în lumea intelectului¹⁰.

În ultima perioadă, subiectul a atras atenția cercetătorilor și au fost scrise studii referitoare la contribuția materială și umană a unor județe¹¹ la sprijinirea efortului de război. Interes pentru suportul moral, umanitar, rezonanța publică pe care războiul a avut-o, există și în mediul istoriografic slav. De curând au fost publicate studii¹² ce au ca temă de interes Societățile de binefacere care au activat în Rusia ori în Basarabia: *Comunitatea surorilor milostive, Societatea rusă de îngrijire a soldaților și răniților, Crucea roșie rusă, Comitetul doamnelor din Ackerman, Comitetul doamnelor din Chișinău*. Cu tot interesul manifestat în ultimul timp pentru acest subiect, nu există încă în peisajul istoriografiei românești o lucrare științifică care să trateze rolul pe care l-a jucat orașul Iași în timpul Războiului de Independență, motiv care ne-a condus la inițierea acestui demers de studiu doctoral.

Subiectul cercetat poate fi considerat ca având o încadrare multiplă. Tema propusă atinge subiecte de interes legate atât de istoria României, cât și de cea internațională – în cuprinsul lucrării fiind prezentate: reacții ale consulilor străini aflați în țară față de evenimentele ce au avut loc în cea de a doua capitală a țării (intrarea armatei ruse pe teritoriul României, sosirea familiei imperiale); elemente de istorie locală – facilitează, prin accesul la documente de arhivă și nu numai, o mai bună cunoaștere a istoriei orașului Iași în cea de-a doua parte a secolului XIX-lea, dar și de istorie socială – prin redarea atitudinii adoptate de societatea ieșeană față de principalele evenimente ce au avut loc în perioada 1877-1878.

Sursele în care se face referire la demersurile inițiate la Iași cu scopul de a susține cauza războiului, de a-i ajuta pe cei aflați pe front, la implicațiile pe care izbucnirea războiului le-a avut asupra cetățenilor sunt relativ puține; din acest motiv, ele trebuie completate cu alte informații relevante și autentice, pentru a putea trasa o perspectivă amplă asupra imaginii Iașului și a locuitorilor săi în perioada obținerii independenței. Tocmai dificultatea de localizare a

¹⁰ Mihail Dimitrescu, veteran căpitan, *Amintiri și episoade din Resbelul pentru independență cu o privire retrospectivă asupra desvoltării armatei române de la 1859*, cu o prefață de I. Nenițescu, București, tipografia Gutenberg Joseph Göbl, 1893, p. III-VIII.

¹¹ Sălaj, Turda, Botoșani, Dorohoi, Teleorman, Olt, Gorj, Argeș etc.

¹² Olga O. Chernyshova, *The female face of war. The sisters of mercy during the Russo-Otoman war of 1877-1878*, în *Balkanistik forum*, 2006, Nr. 3, pp. 42-51; Andrew J. Ringle, *The Romanov's militant charity: The Red Cross and public mobilization for war in Tsarist Russia, 1853-1914*, Chapel Hill, 2016; Natalia Volkanova, *Charitable Activities of Representatives of the Aristocracy from Bessarabia during the Russian-turkish war of 1877-1878*, în *Analele Universității Dunărea de Jos*, Seria 19, Istorie, tom XIV, 2015, pp. 29-36.

informațiilor și a surselor a reprezentat o provocare și un imbold în realizarea lucrării de față. O lucrare în care ne sunt relevate informații importante cu privire la evenimentele ce au avut loc în anul 1877 și sumele alocate de Consiliul comunal al orașului este *Darea de seamă*¹³ a primarului orașului din vremea respectivă, Scarlat Pastia, însă aceasta este mai mult o justificare a edilului în ceea ce privește distribuția bugetului anual. O altă lucrare în care sunt cuprinse și informații referitoare la modalitățile prin care cetățenii și instituțiile orașului, cu precădere Biserica, au susținut efortul de război este cea a preotului Stamatina¹⁴. Textul cărții *Devotament, curaj, credință. Biserica Ortodoxă Română în anii Războiului de independență (1877-1878)* nu este scrisă de autor pentru un public restrâns din zona clericală, ci pentru publicul larg doritor să cunoască contribuția pe care a avut-o Biserica în perioada războiului. Datorită informațiilor oferite, bine documentate, lucrarea sa ne-a ajutat în demersul nostru pentru a avea o perspectivă ecleziastică și a putea contura rolul clerului ieșean.

Documente bogate în informații, precum cele disponibile la Arhivele Naționale din Iași, relevă o altă imagine a orașului și a cetățenilor acestuia în vremea Războiului de Independență. Locuitorii sunt nevoiți să primească în casele lor persoane străine, soldați din armata imperială care nu întotdeauna au avut un comportament adecvat și care au provocat neplăceri gazdelor. Spre exemplu în dosarul nr. 104, vol. I și II se regăsesc scrisori trimise de către locuitorii din Iași către primar sau prefect. În cuprinsul acestor scrisori expeditorul se plânge de soldații care au fost încartiruiți în casa lui, pagubele pe care aceștia le-au produs, cere ca persoanele cazate să plătească o chirie sau prezintă distrugerile făcute în urma trecerii soldaților ruși prin apropierea proprietății lui, cerând constituirea unor comisii care să se ocupe de stabilirea pagubelor și a răspunzătorilor. Ori arhiva uneia dintre societățile caritabile, *Comitetul Central pentru ajutorarea ostașilor români răniți*, ce a luat ființă la Iași încă de la începerea războiului, arhivă păstrată la Biblioteca Academiei Române din București, secția *Manuscrise*. Cele trei volume ale acesteia reprezintă o frescă importantă a societății ieșene din perioada războiului, ea cuprinzând corespondența membrilor aflate în conducerea acesteia cu autoritățile locale și ecleziastice ieșene, cu alte societăți caritabile ce au fost înființate în alte județe ale țării, cu alte membre sau cu medicii aflați la conducerea spitalului mobil fondat de acest Comitet.

¹³ Scarlat Pastia, *Darea de seamă despre administrațiunea comunală a Municipiului Iasii 1877*, Tipograf-litograf H. Goldner, Iassy, 1877.

¹⁴ Nicolae Laurențiu Stamatina, *Devotament, curaj, credință. Biserica Ortodoxă Română în anii Războiului de independență (1877-1878)*, Iași, Editura Junimea, 2012.

De o importanță deosebită în paleta de surse consultate cu prilejul demersului nostru științific este presa vremii, deoarece ea reprezintă o cronică vie a evenimentelor care au avut loc. Sursă prolifică de informații, presa ne-a ajutat la creionarea unui tablou complex al atitudinilor și al stărilor de spirit existente în orașul Iași și în țară în perioada războiului. Jurnalele locale apărute în perioada avută în vedere sunt un adevărat martor ocular, zilnic al evoluției evenimentelor internaționale, naționale și locale, a orașului, dar și al mentalului colectiv al societății ieșene. Parcurgerea conținutului publicațiilor periodice locale precum „Curierul de Iassi, foaia publicațiilor oficiale din resortul Curții Apelative din Iași”, „Curierul, foaia intereselor generale”, „Figaro”, „Steaua României” reprezintă un demers important, deoarece în paginile lor sunt prezentate știrile care-i interesau pe cei rămași acasă, problemele ce îi preocupau pe cetățenii români din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Periodicul „Curierul de Iassi, foaia publicațiilor oficiale din resortul Curții Apelative din Iași” reprezintă o resursă semnificativă deoarece informațiile redactate nu sunt expuse doar din perspectiva martorului ocular, ci și a intelectualului, la acea vreme redactorul publicației fiind poetul Mihai Eminescu; plecarea acestuia la București, în redacția ziarului „Timpul”, în octombrie 1877 se resimte și în calitatea conținutului gazetei ieșene. Este și cazul periodicului „Curierul, foaia intereselor generale” care, lăsat de proprietar, Th. Balassan, în grija surorii sale Sofia, se transformă, am putea spune, în ziarul Comitetului Central din Iași, întrucât în paginile sale sunt redactate detaliile activității umanitare întreprinse de acesta și de celelalte comitete din țară.

Memoriile, jurnalele și corespondența primită ce aparțin unor personalități ale vremii au un rol important în documentarea demersului științific. Aici sunt incluse memoriile lui Constantin Bacalbașa¹⁵, Sabina Catacuzino¹⁶, Radu Rosetti¹⁷, dar și cele ale unor persoane care au participat la Războiul de Independență¹⁸ – sunt lucrări în care imaginea războiului este

¹⁵ Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. I 1876-1877. Ediție îngrijită și note de Aristița Avramescu și Tiberiu Avramescu. Ediția a II-a revăzută și întregită, București, Humanitas, 2014.

¹⁶ Sabina Catacuzino, *Din viața familiei Ion C. Brătianu: 1821-1891*, ediția a III-a, introducere, indice și ediție îngrijită de Elisabeta Simion, București, Editura Humanitas, 2013.

¹⁷ Radu Rosetti, *Amintiri. Ce am auzit de la alții. Din copilărie. Din prima tinerețe*, București, Editura Humanitas, 2013.

¹⁸ Constantin Z. Boerescu, *Memorii din campanie: 1877-1878*, ediție îngrijită de Pârvu Boerescu, prefață Petre Otu, București, Editura Corint, 2003; G. Boteanu, *Memoriu din Războiul de la 1877*, Tipografia F. Göbel Fii, București, 1895; Căplescu, *Amintiri din războiul 1877-1878*, București, Editura Baer, 1908; Constantin Căzănișteanu, *O istorie trăită a războiului de independență 1877-1878. Memorii, amintiri*, București, Editura Albatros, 1979; *Critice retrospective asupra războiului ruso-turc din 1877-1878, după memoriile lui Curopaktin*, prelucrate de Grahmer, traducere de Cont. I. Creangă, Brăila, 1886; Vasiliș V. Vereșcăgin, *Amintiri din războiul dela 1877*, traducere de Nicolae Pandelea, București, Editura Cartea Românească, 1924.

prezentată din perspectiva participantului la conflict, a martorului ocular sau a omului politic. Corespondența purtată de domnitorul Carol cu soția sa Elisabeta¹⁹, cea a generalului Iancu Ghica²⁰ sau aceea a lui Iancu Bălăceanu²¹ au ajutat la reconstituirea stării de spirit existente la nivelul guvernului, al factorilor de decizie, persoane conștiente de utilitatea lor pentru posteritate²².

Resurse extrem de utile în prezentul demers, care ne-au permis accesarea diverselor publicații periodice, sunt platformele on-line: bibliotecile digitale (cea a Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu”, Digiteca Arcanum, Biblioteca Digitală Națională și Biblioteca Digitală a Bucureștilor), dar și bazele de date științifice CEEOL, JSTOR. Cert este că o exploatare exhaustivă a bibliografiei generale și a celei speciale existente nu a fost posibilă. Dar din sursele consultate a fost viabilă extragerea și sintetizarea informațiilor relevante și aflate în concordanță cu tema aleasă.

Cadrul structural al acestei lucrări este dat de coordonatele spațio-temporale la care ne raportăm. Spațiul geografic este reprezentat de orașul Iași, pe care însuși regele Carol, în timpul primei sale vizite, l-a considerat drept o a doua capitală a țării – iar alegerea sa nu a fost una întâmplătoare. Istoria orașului a atras atenția multor istorici români care au scris și scriu în continuare lucrări esențiale care îmbogățesc bibliografia locală, înfățișând diferite etape ale istoriei urbei, ale evoluției mentalului colectiv al orașului, a societății ieșene. Lucrările istoricilor precum N. A. Bogdan, Sorin Iftimi, Dumitru Dan Iacob, Mihai Cojocariu aduc o contribuție semnificativă la cunoașterea istoriei urbei. Cu ocazia Centenarului Marii Uniri au fost publicate numeroase cărți și articole referitoare la rolul pe care orașul Iași l-a avut în timpul Primului Război Mondial. O lucrare care să ilustreze rolul comunității ieșene în primul mare război la care armata română a participat nu s-a scris însă până în prezent. Din punct de vedere temporal, ne-am raportat la perioada Crizei Orientale din anii 1875-1878, focusându-ne asupra celei de-a

¹⁹ „Cu iubire tandră, Elisabeta” – „Mereu al tău credincios, Carol”. *Correspondența perechii regale* (vol. 1) 1869-1888. Ediție critică și comentată, note și traducere din limba germană de Silvia Irina Zimmermann și Romanița Constantinescu. Transcrierea după manuscrisul în limba germană, stabilirea textului, studiu introductiv și indice de Silvia Irina Zimmermann, București, Editura Humanitas, 2020.

²⁰ *Correspondența generalului Iancu Ghica: 2 aprilie 1877- 8 aprilie 1878*, publicată cu o introducere și note de generalul R. Rosetti, București, Editura Cartea Românească, 1930.

²¹ Iancu Bălăceanu, *Memoriile unui pașoptist-model. Amintiri politice și diplomatice (1848-1903)*. Traducere din limba franceză, introducere, note și comentarii de Georgeta Filitti, București, Editura Humanitas, 2019.

²² Conștient de valoarea documentară a schimbului de scrisori, Carol I îi spune soției sale să păstreze corespondența purtată între ei.

doua perioade a crizei, a războiului din 1877-1878 în urma căreia România și-a obținut independența.

Așadar, scopul acestui demers științific este de a prezenta rolul pe care l-au avut orașul Iași și societatea ieșeană în timpul Războiului de Independență, de a arăta implicațiile pe care le-a avut declanșarea războiului asupra populației ieșene și modul în care aceasta s-a solidarizat cu cauza războiului. Pe parcursul lucrării, ne-am axat atenția asupra atitudinii pe care au avut-o față de nevoile războiului diferite medii sociale din oraș: vechile familii boierești din Iași, cercurile intelectuale și de presă, clerul ieșean, dar și oamenii de rând. În perioada Războiului pentru neatarnare, orașul și-a recăpătat din vechiul prestigiu pe care îl avusese înainte de mutarea capitalei la București. Dovadă stă primirea fastuoasă de care a avut parte țarul Rusiei, Alexandru al II-lea care, în drumul său spre Cartierul General rus stabilit la Ploiești, a sosit în Iași pe 27 mai 1877. Persoanele responsabile cu organizarea primirii împăratului nu au făcut nici un rabat de la calitate, dorința lor fiind ca primirea sa să fie una demnă, impresionantă atât pentru cei prezenți, cât și pentru comunitatea internațională. Un alt exemplu semnificativ este cel reprezentat de *Comitetul Central al doamnelor din Iași*, doamne care nu au dorit ca organizația condusă de ele să se afle în subordinea Comitetului din București, coordonat de Crucea Roșie. Din contră, acestea și-au dorit o Societate zonală, sub conducerea căreia să se afle subcomitete care urmau să fie înființate în orașele din zona Moldovei. Ținând cont de limita temporală, aproximativ un an de zile, nu vom insista asupra unei radiografii exhaustive a societății ieșene; ceea ce am încercat să redăm este o imagine a Iașului, a societății ieșene într-o perioadă nu de pace, ci dimpotrivă, una marcată de război, cu o atmosferă încărcată de temeri întemeiate în privința desfășurării sale și a deznodământului pe care acesta îl putea avea. Intenționăm, astfel, să înfățișăm o perspectivă cât mai veridică asupra stărilor de spirit din perioada războiului.

Lucrarea de față poate fi considerată un studiu de caz, bine delimitat din punct de vedere geografic și cronologic, ce își propune să aducă noi informații cu privire la istoria orașului Iași, a societății ieșene a perioadei, având ca bază documente de arhivă, care au fost coroborate cu informațiile existente în surse documentare publicate, cu bibliografia existentă și cu informațiile oferite de presa locală a vremii. Studiul nu se dorește a fi o simplă reconstituire a vieții cotidiene și sociale a Iașului, într-o perioadă de război, ci am încercat să evidențiem atitudini, stări, sensibilități care să reconstituie atmosfera ce domnea în Iași în anii 1877-1878. Caracterul de noutate al demersului rezidă în utilizarea în principal a surselor primare, documente de arhivă și

presa vremii, aducând în prim-plan societatea ieșeană într-o perioadă în care, în mentalul colectiv, a fost reînviată perioada fostelor ocupații rusești.

Din punct de vedere metodologic, am optat pentru redarea evenimentelor dinspre planul general spre cel particular și am recurs, în unele cazuri, la metoda comparativă. Deoarece istoricul societăților caritabile ce au luat ființă la Iași în 1877 este unul dens în informații și pentru că principala societate caritabilă dorea ca la Iași să se afle centrul pentru zona Moldovei, nu am tratat evoluția acestora comparativ cu cea din alte orașe, ci doar am făcut unele referiri atunci când demersurile lor s-au intersectat, interpătruns.

Pe parcursul cercetării doctorale, demersul nostru a fost într-o oarecare măsură îngreunat de necunoașterea limbii ruse, raportarea la sursele istorice rusești fiind din această cauză una destul de inconsistentă. Un alt inconvenient a fost, de asemenea, lipsa din arhive a unor fonduri documentare ce ar fi putut avea o contribuție solidă în redarea stării de spirit a societății ieșene din perioada Războiului de Independență, ca de exemplu lipsa dosarelor din *Fondul Prefecturii din Iași* referitoare la anul 1877 sau a dosarului Nr. 156/1877 *Pentru lucrările încartiruirilor trupelor armatei ruse în orașul Iași*, din *Fondul Primăriei Iași*. Cu toate acestea, informațiile redade în teza de față pot fi completate prin cercetarea în continuare a subiectului. Informațiile desprinse în urma cercetării documentelor avute la dispoziție vor putea fi completate prin consultarea surselor care din varii motive nu au putut fi accesate, precum dosare aflate la Arhiva Ministerului de Externe (fascicule din dosarele 71, 75, 72, 81, 85, 88 din 1877, referitoare la construcțiile rusești de case, barăci și grajduri din vol. 69 al Arhivei războiului ruso-turc din 1853 și a războiului ruso-româno-turc din anul 1877) sau la Arhivele Statului din București (pachetul Nr. 349, dosarul 4896-4897 *Ofrande făcute de particulari armatei române*; pachetul Nr. 350 *Ofrande făcute de particulari armatei române*; pachetul Nr. 351, dosar 4907-4921 *circulări și ordine date în privința pagubelor cauzate de armata rusă în județele Argeș, Bacău, Brăila, Buzău, Cahul, Covurlui, Dolj, Fălciu, Ialomița, Iași, Ilfov, Ismail, Muscel și Olt*; pachetul Nr. 352, dosar 4932 *Ocuparea de case prin rechiziție de către trupele ruse*; pachet Nr. 353, dosar 4944 *Tablourile trimise Ministerului de Externe de pagubele cauzate locuitorilor de armata rusă*; pachet Nr. 363, dosar 5103 *Despăgubirea locuitorilor cari au avut în quartir soldați ruși*; dosar 5114 *Locuri de campament pentru tabere și quartiruri pentru armata rusă la retragerea sa din țară*).

Lucrarea este structurată în cinci capitole, care împreună formează un corpus ce redă starea de spirit a cetățenilor ieșeni, în primul rând, dar și a societății românești în ansamblul ei. Primul capitol, intitulat *Premisele războiului pentru independența României*, structurat la rândul său în două subcapitole reprezintă un capitol introductiv. În prima parte a acestuia, ne-am axat asupra contextului internațional generat de declanșarea insurecțiilor din Bosnia și Herțegovina, a principalelor demersuri întreprinse de Marile Puteri pentru a stopa conflictul, a deciziilor acestora ce a dus în cele din urmă la „defecțiunea finală a concertului european²³”. Problema Orientală din 1875-1878 a comportat caracteristici diferite comparativ cu Crizele Orientale anterioare. Redeschiderea sa nu a fost cauzată de rivalitățile dintre Marile Puteri europene, precum cea din 1853. Raportul de forțe dintre puterile europene în 1875 era altul (Franța înfrântă se afla pe plan secund, Italia era preocupată cu consolidarea statului, interesul Germaniei consta în consolidarea statală și izolarea Franței pe plan internațional), singura putere care s-a arătat preocupată de soarta popoarele creștine din Balcani fiind Rusia.

În cea de-a doua parte a capitolului am avut în centrul atenției atitudinea pe care România a manifestat-o în prima parte a Crizei Orientale, până la semnarea Convenției din aprilie 1877. Statutul internațional al României în perioada declanșării crizei era unul diferit de cel avut în timpul Războiului Crimeei. Modificările juridice s-au produs chiar de la finalul Războiului Crimeei, când, în cadrul Conferinței de la Paris, Principatele Române au fost puse sub garanția colectivă a Marilor Puteri europene și a puterii suzerane. Totodată, teritoriul Moldovei cunoscuse o creștere prin retrocedarea de către Imperiul Țarist a celor trei județe din sudul Basarabiei. O altă modificare importantă care s-a produs imediat după Conferință a fost unirea celor două Principate – Moldova și Țara Românească – prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, iar în 1866 aducerea pe tronul Principatelor a domnitorului străin, Carol I – schimbări ce au fost recunoscute de Marile Puteri. În toată această perioadă a fost menținută garanția colectivă instituită în 1856. După 1871, prin semnarea unor convenții și acorduri comerciale, prin înființarea agențiilor diplomatice din Berlin (1872), Roma (1873), Sankt- Petersburg (1874) România își manifesta deja un anumit grad de suveranitate, fiind un stat de care, în eventualitatea unui conflict, trebuia să se țină cont. Încă din faza incipientă a Crizei Orientale, România, prin glasul oamenilor politici din București, de teama de nu se afla prinsă la mijloc într-un conflict

²³ Gheorghe Cliveti, *România și puterile garante: 1856-1878*, ediția a II-a revizuită și mult adăugită, Iași, Junimea, 2020, pp. 333-334.

armat între Imperiul Rus și Imperiul Otoman, a adoptat o politică de neutralitate și a încercat prin diferite mijloace (note circulare trimise de miniștrii de externe români – Lascăr Catargiu, Nicolae Ionescu, Mihail Kogălniceanu) să solicite puterilor europene recunoașterea neutralității. Iminența unui război între cele două puteri a determinat, pe de o parte, ducerea unei politici duble, și tatonarea puterilor în vederea acordării unui sprijin, demersuri ce au dus spre o apropiere româno-rusă (începută la Livadia) și în final la semnarea convenției româno-ruse de la 4/16 aprilie 1877. Semnarea convenției româno-ruse referitoare la trecerea trupelor ruse pe teritoriul României la 4/16 aprilie 1877 a reprezentat pentru statul român dezmințirea din partea Rusiei a faptului că România ar fi parte integrantă a Imperiului Otoman, dar și o speranță că participarea la războiul din Balcani ar aduce cu sine recunoașterea *de jure* a independenței.

Al doilea capitol, *Orașul Iași în vreme de război*, a fost structurat în trei subcapitole, care la rândul lor au fost divizate în secțiuni pentru o mai clară evidențiere a subiectelor tratate în cuprinsul său. Primul eveniment ce a avut un impact major asupra societății ieșene și nu numai a fost intrarea trupelor ruse pe teritoriul țării. Implicațiile pe care prezența armatei imperiale ruse le-a avut asupra vieții cetățenilor ieșeni și a orașului sunt redată în cuprinsul primului subcapitol: *Inevitabilul s-a produs. Trecerea frontierei de către armata rusă*. Modalitatea în care a fost pusă în aplicare convenția semnată la 4/16 aprilie 1877, și în special articolele ce au avut un efect direct asupra societății ieșene a fost de asemenea evidențiată pe parcursul acestui subcapitol. Totodată, în paginile acestuia poate fi regăsită și o panoramă citadină, un tablou al atmosferei din oraș așa cum era el văzut de către soldații ruși aflați în trecere în drumul lor spre front sau care au staționat aici pentru o perioadă de timp. Evenimentul major care a readus în centrul atenției orașul Iași a fost sosirea familiei imperiale țariste, mai cu seamă sosirea împăratului Alexandru al II-lea în mai 1877, redat în subcapitolul *Familia imperială în cea de-a doua capitală a României*. Pentru a creiona o imagine complexă referitoare la prezența țarului pe teritoriul românesc am redat primirea monarhului rus nu doar în vechea capitală a Moldovei, ci și în capitala României și în Ploiești, oraș unde a locuit până la trecerea frontierei în Bulgaria. Informații relevante despre proclamarea independenței României și despre ecoul pe care aceasta l-a avut în mediile ieșene se regăsesc în cuprinsul ultimei părți a capitolului, presa ieșeană și literatura memorialistică fiind de un real ajutor în conturarea unei imagini de moment a stării de spirit căreia evenimentul i-a dat naștere.

Cel de-al treilea capitol, *Atitudinea ieșenilor în timpul Războiului de Independență*, are în

prim-plan societatea ieșeană, acțiunile umanitare întreprinse de aceasta și modul în care cetățenii au răspuns cerințelor beligeranței țării. Întrucât capitolul este unul dens în informații, am optat pentru secționarea acestuia în subcapitole care ajută la redarea stării de spirit ce domnea peste orașul Iași și societatea ieșeană. Primul subcapitol, *Cetățenii ieșeni și nevoile de război* se concentrează pe activitatea societăților umanitare ce au fost înființate în cea de-a doua capitală a României: *Comitetul Central pentru ajutorarea ostașilor români răniți*, *Societatea de binefacere*, *Comitetul pentru armament* și *Comitetul evreiesc din Iași*, accentul căzând nu doar asupra rezultatelor pe care aceste Comitete le-au obținut în urma activității umanitare întreprinse, ci și asupra modului în care ele au relaționat cu cetățenii, cu diferite instituții locale, naționale sau ecleziastice. Rolul jucat de Biserică a fost unul important în societatea românească; în asemenea momente de cumpănă pentru țară, aceasta nu putea rămâne impasibilă, astfel că în cel de-al doilea subcapitol – *Clerul ieșean* – accentul este pus pe misiunea acestuia în timpul războiului. Efortul făcut de mediul intelectual ieșean și de tinerii studenți, modul în care aceștia au înțeles să contribuie la efortul de război a fost tratat în subcapitolul *Mediul intelectual ieșean. Cadrele didactice universitare și școlare, studenții și elevii ieșeni*. Tinerii studenți au urmat exemplul doamnelor din înalta societate și au organizat diverse evenimente de colectare de fonduri pentru a susține cauza războiului.

După cum reiese din chiar titlul său, cel de-al patrulea capitol, *Evenimentele de la sudul Dunării și stările de spirit ieșene*, se concentrează asupra impactului pe care victoriile și înfrângerile armatei române le-au avut asupra populației. Mic ca dimensiune, în cuprinsul său nu ne-am propus să dezbatem *in extenso* dacă a existat sau nu o cooperare ruso-română și dacă da, care au fost condițiile acestei cooperări. Această temă, alături de alte aspecte legate de relațiile româno-ruse în perioada războiului Crizei Orientale, face obiectul cercetării altei teze de doctorat care în momentul prezent, se află în stadiul de documentare și elaborare. Capitolul aduce în prim-plan modul în care societatea ieșeană a reacționat în fața evenimentelor ce au avut loc pe front, cum aceasta a primit vestea trecerii Dunării, a implicării active a armatei române în războiul de la sudul Dunării, a avansurilor militare, victoriile armatei româno-ruse, dar și înfrângerile suferite de acestea.

Din punct de vedere structural, capitolul a fost organizat în două subcapitole, după criteriul cronologic, primul cuprinzând perioada aprilie-iulie 1877, iar cel de-al doilea perioada cuprinsă între trimiterea faimoasei telegramme de către Marele Duce Nicolae domnitorului Carol I

și până la căderea Plevnei. Importanța presei în perioada războiului este una semnificativă, ea a fost martorul ocular al tuturor evenimentelor perioadei. Liant între cei plecați pe front și cei care au rămas acasă, ziarele au prezentat în paginile lor, într-un mod obiectiv, evenimentele prin care a trecut întreaga societate românească.

În ultimul capitol, *Sfârșitul conflagrației. Stări de „confuziune și de groaznică îngrijorare” la Iași*, am optat pentru împărțirea în trei subcapitole. Primul subcapitol are în prim-plan *Vizita țarului la Iași la finalul războiului*. În cel de-al doilea, *Întoarcerea soldaților ieșeni*, accentul este pus pe organizarea de către municipalitatea ieșeană și de către societatea ieșeană a reîntoarcerii în oraș a soldaților din Regimentul al XIII-lea Dorobanți. Ultimul subcapitol, *Tratatul de la San Stefano și Tratatul de la Berlin* relevă modul în care cele două tratate au fost prezentate de către presa ieșeană și felul cum au fost percepute de către societatea românească.

Fiecare dintre cele cinci capitole poate constitui, în parte, o temă distinctă de cercetare, dar împreună formează un corpus în care, acoperind o perioadă de un an, sunt redată principalele evenimente, în care sunt ilustrate atitudinile, sentimentele, starea de spirit a societății ieșene și care scoate în evidență o imagine a Iașului mai puțin cunoscută.

BIBLIOGRAFIE

I. Izvoare

I.1. Inedite

Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași

- *Fond Primăria Iași*, dosar 104 /1877, vol. I
- *Fond Primăria Iași*, dosar 104 /1877, vol. II
- *Fond Primăria Iași*, dosar 112/1877
- *Fond Primăria Iași*, dosar 143 /1877
- *Fond Primăria Iași*, dosar 115 /1877
- *Fond Rectorat*, dosar 315/1876

Biblioteca Academiei Române, Secția Manuscrise

- *Actele Comitetului Central din Iași 1877-1878*, vol. I

- *Actele Comitetului Central din Iași 1877-1878*, vol. II
- *Actele Comitetului Central din Iași 1877-1878*, vol. III

I. 2. Editate

A. Documente

- *Casa Regală a României în cronicile „neoficiale” ale „Monitorului Oficial”*, vol. IV *Carol I: 1866-1877*, coord.: Corneliu Postu, Iosif Bencze, Marius Marian Olteanu, București, Editura Centrului tehnic-editorial al armatei, 2022.
- *Documente privind Istoria României. Războiul pentru independență*. vol. II (*1 Ianuarie – 9 Mai 1877*), comitetul de redacție V. Cheresteșiu, V. Maciu, S. Știrbu, Mihail Roller, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1952.
- *Documente privind Istoria României. Războiul pentru independență*, vol. III (*Mai 1877-15 Iunie 1877*), comitetul de redacție V. Cheresteșiu, V. Maciu, S. Știrbu, Mihail Roller, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1953.
- *Documente privind Istoria României. Războiul pentru independență*, vol. V (*16 Iulie 1877-31 August 1877*), comitetul de redacție V. Cheresteșiu, V. Maciu, S. Știrbu, Mihail Roller, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1953.
- *Documente privind Istoria României. Războiul pentru independență*, vol. VI (*1 Septembrie-15 Octombrie 1877*), comitetul de redacție V. Cheresteșiu, V. Maciu, S. Știrbu, Mihail Roller, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1953.
- *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. IX, comitetul de redacție V. Cheresteșiu, V. Maciu, S. Știrbu, Mihail Roller, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1955.
- *Documente privind Istoria Românilor. Colecția Eudoxiu Hurmuzaki*, Seria a 3-a, vol. VII *Rapoarte consulare și diplomatice austro-ungare din România (1877-1881). Berichte österreichisch-ungarischer Konsuln und Diplomaten aus Rumänien (1877-1881)*, Editori Flavius Solomon, Philippe Henri Blasen, Sorin Cristescu, Andrei Cușco, București, Brăila, Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2022.
- *Independența României în conștiința europeană*, ediție de documente îngrijită de Corneliu Mihail Lungu, Tudor Bucur, Ioana Alexandra Negreanu, București, Editura Semne, 1997.

- *Independența României. Documente*, vol. II, partea I: *Corespondență diplomatic străină 1853-1877 mai*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1977.
- *Independența României. Documente*, vol. II, partea II: *Corespondența diplomatic străină 1877 mai-1878 decembrie*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1977.
- *Independența României. Documente*, vol. III *Presa străină*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1977.
- *Războiul de independență al României. Documente diplomatice franceze (1877)*, culese de George Ciorănescu din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe de la Paris, introducere și ediție de Matei Cazacu, București, Editura Institutului Cultural Român, 2004.
- Torouțiu, I. E.; Gh. Cardaș, Gh., *Studii și documente literare*, vol. I *Junimea*, București, Institutul de arte grafice Bucovina, 1931.
- Vulpe, Ilie; Zarzără, Ion; Barbu, Paul Emanoil; Vasilcoiu, Ramona Adriana, *Războiul pentru cucerirea independenței de stat a României (1877-1878): Documente privind contribuția județului Dolj*, Craiova, Editura ALMA, 2008.

B. Memorialistică, corespondență, jurnale și alte scrieri de epocă

- „*Cu iubire tandră, Elisabeta*” – „*Mereu al tău credincios, Carol*”: *Corespondența perechii regale*, vol. I 1869-1888, Ediție critic și comentată, note și traducere din germană de Silvia Irina Zimmermann și Romanița Constantinescu, transcrierea după manuscrisul în limba germană, stabilirea textului, studio introductive și indice de Silvia Irina Zimmermann, București, Editura Humanitas, 2020.
- Alecsandri, V., *Opere*, vol. X *Corespondența (1871-1881)*, Ediție îngrijită, traduceri, note și indici de Marta Anineanu, București, Editura Minerva, 1985.
- Bacalbașa, Constantin, *Bucureștii de altădată*, vol. I *1871-1877*, ediție îngrijită și note de Aristița Avramescu și Tiberiu Avramescu, ediția a II-a revăzută și întregită, București, Editura Humanitas, 2014.
- Bălăceanu, Iancu, *Memoriile unui pașoptist-model. Amintiri politice și diplomatice 1848-1903*, traducere din limba franceză, introducere, note și comentarii de Georgeta Filitti, București, Editura Humanitas, 2019.

- Boerescu Z., Constantin, *Memorii din campanie: 1877-1878*, ediție îngrijită de Pârvu Boerescu, prefață petre Out, București, Editura Corint, 2003.
- Cantacuzino, Sabina, *Din viața familiei Ion C. Brătianu: 1821-1891*, ediția a III-a revăzută, introducere, note, indice și ediție îngrijită de dr. Elisabeta Simion, București, Editura Humanitas, 2014.
- *Corespondența generalului Iancu Ghica: 2 aprilie 1877- 8 aprilie 1878*, publicată cu o introducere și note de generalul R. Rosetti, București, Editura Cartea Românească, 1930.
- *Dnevnik D. A. Miliutin 1876-1877*, vol. II, ediție îngrijită de P. A. Zaioncikovskogo, A.V. Askareanț, V. G. Leapsina, Editura Gosudarstvena Ordena Biblioteka SSSR imeni V. I. Lenina, Moskva, 1949.
- Lucian, Giura, *Mărturii germane despre Războiul de Independență*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2002.
- Maiorescu, Titu, *Însemnări zilnice*, publicate cu o introducere, note, fac-simile și portrete de I. Rădulescu-Pogoneanu, vol. I (1855-1880), București, Editura Librăriei Socec & Co., Sa, 1937.
- Idem, *Jurnal și epistolar*, vol. IX (sfârșitul lui aprilie 1876 – începutul lui ianuarie 1879), ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, București, Editura Minerva, 1989.
- *Memoriile regelui Carol I al României de un martor ocular*, vol. III 1876-1877, ediție și indice de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1994.
- Negruzzi, Iacob, *Amintiri de la Junimea*, București, Editura Humanitas, 2011.
- Regele Carol I al României, *Cuvântări și scrisori*, Tomul I 1866-1877, București, Institutul de arte grafice Carol Göbl, 1909.
- Sabin, Gheorghe, *Amintiri din războiul independenței*, București, Editura Minerva, 1912.
- *Scrisorile regelui Carol I din arhiva de la Sigmaringen: 1878-1905*, studiu introductiv, stabilirea textului, traducerea, adaptarea și notele Sorin Cristescu, București, Editura Paideia, 2010.
- Sireteanu, Partenie, *Amintiri din războiul pentru independență și altele din trecutul meu 1877-1927*, Cernăuți, Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei”, 1927 extras din revista „Junimea literară”, An. XVI, 1927.
- Vereșaghin, V., *Amintiri din războiul dela 1877*, traducere de Nicolae Pandelea, București, Editura Minerva, 1912.

C. Publicații periodice

- *Figaro*, An. V, 1877
- *Figaro*, An. VI, 1877
- *Curierul, foaia intereselor generale*, An. V, 1877
- *Curierul, foaia intereselor generale*, An. VI, 1878
- *Curierul de Iassi, foaia publicațiilor oficiale din resortul Curții Apelative din Iassi*, An. X, 1877
- *Curierul de Iassi, foaia publicațiilor oficiale din resortul Curții Apelative din Iassi*, An. XI, 1878
- *Resboiul*, An. I, 1877
- *Steaua României*, An. I, 1877
- *Steaua României*, An. II, 1878
- *Biserica Ortodoxă Română, jurnalul periodic elesiaticu*, An. III, 1877
- *Monitorul Oficial*, An. XXXXVI, 1877
- *Românulu*, An. XXI, 1877

II. Instrumente de lucru

- Hangiu, I., *Dicționarul presei literare românești (1790-2000)*, ediția a III-a, București, Editura Institutului Cultural Român, 2004.
- Răduică, Georgeta; Răduică, Nicolin, *Dicționarul presei românești (1731-1918)*, București, Editura Științifică, 1995.

III. Lucrări generale

- Antip, Constantin; Oltean, Costache, *Comandamentul armatei române în campania din 1877-1878*, București, Editura Albatros, 1998.
- Berindei, Dan, *Cucerirea independenței României (1877-1878)*, București, Editura Științifică, 1967.
- Bossy, R. V., *Politica externă a României între anii 1873-1880 privită dela agenția diplomatică din Roma*, București, Cultura Națională, 1928.

- Boteanu, G. (colonel), *Cartea mea în Societatea românească la 1877. Memorii ale unor luptători*, antologie, studiu introductiv, note și comentarii de Valeriu Râpeanu, București, Editura Militară, 1977, pp. 120-153.
- Brătescu, Liviu, *I.C. Brătianu și politica externă a României (1866-188)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013.
- Carrère d'Encausse, Hélène, *Alexandru al II-lea. Primăvara Rusiei*, traducere de Dana Manciu, București, Editura Artemis, 2009.
- Căzănișteanu, Constantin; Ionescu, E. Mihail, *Războiul neatârării României. Împrejurări diplomatice și operații militare 1877-1878*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977.
- Cernat, Alexandru, general, *Memorii. Campania 1877-1878*, ediție îngrijită, cuvinte înainte și nota biografică de general-maior doctor Constantin Olteanu, București. Editura Militară, 1976.
- Ciachir, Nicolae, *Războiul pentru independența României în contextul european (1875-1878)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977.
- Cliveti, Gheorghe, *România și crizele internaționale: 1853-1913*, Iași, Editura Fundației Axis, 1997.
- Idem, *România și puterile garante: 1856-1878*, ediția a II-a, revizuită și mult adăugită, Iași, Editura Junimea, 2020.
- Corivan, Nicolae, *Lupta diplomatică pentru cucerirea independenței României*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977.
- Idem, *Relațiile diplomatice ale României de la 1859 la 1877*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.
- Cristescu, Sorin, *Carol I și politica României (1878-1912)*, București, Editura Paideia, 2007.
- Damean, Sorin Liviu, *Carol I al României*, vol. I, *1866-1881*, București, Editura Paideia, 2000.
- Idem, *România și Congresul de pace de la Berlin (1878)*, Iași, Editura TipoMoldova, 2010.
- Idem, *Carol I și politica externă a României (1866-1914)*, în *Cultură, politică și societate în timpul domniei lui Carol I. 130 de ani de la proclamarea Regatului României*,

Gheorghe Cliveti (coord.), Adrian-Bogdan Ceobanu, Ionuț Nistor, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2011, pp. 59-92.

- Ebel, Ernst, *Rumänien und die Mittelmächte von der russisch-türkischen Krise 1877/78 bis zum Bukarester Frieden vom 10 august 1913*, Dr. Emil Ebering Verlag, Berlin, 1939.
- Gafița, Irina, *Nicolae Ionescu și gruparea fracționistă – studiu monografic*, teză de doctorat susținută la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, Facultatea de Istorie, 2016.
- Gărdescu, I., *Resboiul ruso-turc din 1877-1878 în peninsula balcanică*, traducere făcută cu autorizația Marelui Stat Major Rus, tomul II *Operațiunile militare de la 12/24 aprilie – 9/21 iulie 1877 (de la începutul războiului până la bătălia întâia de la Plevna inclusiv)*, București, Tipografia L'indépendance roumaine, 1902.
- Georgescu, Ștefan (sergent), *Din carnetul lunii veteran – 1877 în Societatea românească la 1877. Memorii ale unor luptători*, Antologie, studio introductiv, note și comentarii de Valeriu Râpeanu, București, Editura Militară, 1977, pp. 167-185.
- Goldan V., Vasile-Lucian, *Mitropolitul Iosif Naniescu 1875-1902*, prefață de Andi Emanuel Mihalache, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2020.
- Ion, Iacoș, *Contribuția celorlalte categorii sociale și organizații obștești la cucerirea independenței României în Masele populare în războiul pentru cucerirea independenței absolute a României 1877-1878*, București, Editura Politică, 1979.
- Ionescu, Dumitru P., *Războiul de independență a României și Problema Basarabiei*, București, Editura Academiei Române, 2000.
- Iordache, Anastasie, *Sub zodia strousberg. Viața politică din România între 1871-1878*, București, Editura Globus, 1991.
- Istorici români și străini despre războiul de independență al României (1877-1878), București, Editura Militară, 1979.
- Jelavich, Barbara, *Russia and the formation of the Romanian national state: 1821-1878*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.
- Kellogg, Frederick, *Drumul spre independență*, traducere de Laura Carmen Cuțitaru, ediție îngrijită și prefață de Victor Spinei, Iași, Editura Institutului European, 2002.
- Manaș, Ioan; Ionescu, Nicolae, Ionescu, *Vasluienii în războiul de independență din anii 1877-1878*, Editura Sfera Bârlad, 2007.

- Mantan, Robert (coord.), *Istoria Imperiului Otoman*, traducere de Cristina Bîrsan, București, Editura BIC ALL, 2001.
- Marinescu, Beatrice; Duțu, Aurel; Rădulescu-Zoner, Șerban, *Bucureștii și epopeea independenței 1877-1878*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1978.
- Mujennikova, Natalia, *Din istoria relațiilor româno-ruse. Învățămintele pentru viitor în Relațiile româno-ruse/sovietice din secolul al XIX-lea până în prezent*, (coord.) Antoaneta Olteanu, Ana-Maria Cătănuș, București, Editura Universității din București, 2020, pp. 35-39.
- Oncescu, Iulian, *România în politica orientală a Franței (1866-1878)*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2010.
- Pavel, Teodor, *Între Berlin și Sankt Petersburg*, vol. I, *Românii în relațiile germano-ruse din secolul al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Cluj, 2000.
- Popescu, D. Paul, *Ploieștii și Prahova în vremea dobândirii independenței de stat a României (1871-1878): monografia municipiului Ploiești*, Ploiești, Editura Ploiești-Mileniul III, 2002.
- Popescu, N. D., *Istoria războiului româno-ruso-turc și a neatârării României 1875-1878*, partea I *Începutul frământărilor din Orient. Intrarea rușilor în România. Trecerea lor peste Dunăre. Înfrângerile lor de la Plevna*, edițiunea a IV -a, București, Editura Librăriei H. Steinberg, 1902
- Idem, *Istoria războiului româno-ruso-turc și a neatârării României 1875-1878*, partea II *Trecerea românilor peste Dunăre. Alianța ruso-română. Înconjurarea Plevnei. Luarea Griviței*, edițiunea a IV -a, București, Editura Librăriei H. Steinberg, 1902
- Idem, *Istoria războiului româno-ruso-turc și a neatârării României 1875-1878*, partea IV-a *Căderea Plevnei. Repatrierea prizonierilor. Smărdău. Încheiere păcii. Tractatu de la Berlin*, edițiunea a IV -a, București, Editura Librăriei H. Steinberg, 1902, p. 195.
- Potra, George, *Bucureștii văzuți de călătorii străini (secolele XVI-XIX)*, București, Editura Academiei, 1992
- Seton-Watson, R. W., *Disraeli, Gladstone and the Eastern Question. A study in Diplomacy and Party Politics*, London and New York, Routledge, digital printing 2006.

- Stan I., Constantin, Valeriu Nicolescu, *Buzăul și Râmnicu Sărat în războiul neatârării (1877-1878)*, Buzău, Editura Editrapg, 2007.
- Ștefănescu, Ión, *Studiu critic asupra războiului ruso-româno-turc 1877-1878*, București, Tipografia și Fonderia de litere Thoma Basilescu, 1902.
- Stone, James, *The War Scare of 1875: Bismarck and Europe in the mid-1870s*, with a Foreword by Winfried Baumgart, Stuttgart, Franz steiner Verlag, 2010.
- Idem, *The Reuss Mission to Constantinople, 1877–78* în *The International History Review*, vol. 34, No. 2, June 2012, pp. 371-395.
- Tudoran, Georgeta, *Clasa muncitoare și mișcarea socialist în sprijinul războiului pentru independență în Masele populare în războiul pentru cucerirea independenței absolute a României 1877-1878*, București, Editura Politică, 1979.
- Vasile, Petrișor, *Epopoea eroismului armatei române în războiul de independență în Masele populare în războiul pentru cucerirea independenței absolute a României 1877-1878*, București, Editura Politică, 1979.
- Veniamin, Ciobanu, *Aspecte ale problemei orientale în timpul primei părți a domniei lui Carol I (1866-1878)* în *Cultură, politică și societate în timpul domniei lui Carol I. 130 de ani de la proclamarea Regatului României*, Gheorghe Cliveti (coord.), Adrian-Bogdan Ceobanu, Ionuț Nistor, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2011, pp. 163-187.
- Vitcu, Dumitru, *Rusia și rectificarea graniței României în 1878. Reacții și atitudini politice, controversate istoriografice*, în *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”-Iași*, Nr. 46 din 2009, pp. 315-346.

IV. Lucrări speciale

- Anastasia Pashova, Petar Vodenicharov, *Between the magic word „war” was pronounced and The war is a terrible evid: The Beginning of the Female War Memoirs during the Russo-Ottoman War 1877-1878*, în *Balkanistic Forum*, 2016, Nr. 3, pp. 52-76.
- Bălan, Ioanichie (ierodic.), *Contribuții ale mănăstirilor nemțene în Războiul pentru independență 1877-1878*, în *Biserica Ortodoxă Română: buletinul oficial al Patriarhiei române*, An. XCV, Nr. 5-6, mai- iunie 1977, pp. 414-416.
- Beletskaya P., Irina; Nenajdenko G., Valentine, *Towards the 150th Anniversary of the Markovnikov rule*, pp. 1-14.

- *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*. Serie nouă. vol. XI (1877-1878), (coord.) Daniela Bușă, București, Editura Academiei Române, 2020.
- Chernyshova O., Olga, *The female face of war. The sisters of mercy during the Russo-Otoman war of 1877-1878*, în *Balkanistik forum*, 2006, Nr. 3, pp. 42-51.
- Ghenghea, Mircea-Cristian, *Un gazetar uitat: Emanuel Nerutz. Preliminarii pentru un studio biografic*, în *In honorem Mircea Ciubotaru*, Lucian-Valeriu Lefter, Mihai-Bogdan Atanasiu (ed.), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015.
- Iorga, Nicolae Iorga, *Istoria presei românești de la primele începuturi până la 1916*, București, Atelierele Societății Anonime Adevărul, 1922.
- *Idem*, *Ploieștii în războiul de independență. Conferință la Ploiești în ianuarie 1928*, Editura Primăriei din Ploiești, 1928.
- *Idem*, *Războiul pentru independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit*, cuvânt înainte prof. univ. Vladimir Diculescu, îngrijire ediție și note dr. Elisabeta Simion, București, Editura Albatros, 1998.
- Kosloff, V. (ex-medic inspector general), extras de S., *Dare de seamă asupra serviciului sanitary rus pe timpul resbelului 1877-78*, în *Cercul publicațiilor militare. A 50-a publicațiune*, București, Tipo-Litografia și Fonderia de Litere Dor P. Cucu, 1892.
- Mayer, Titus Frideric, *Serviciul sanitary în campania din 1877-78*, București, Institutul de Arte Grafice „Universale”, s.a.
- Mocanu, Mihaela, *Limbaajul politic eminescian. Perspective semiotice*, prefață de Aurel Codoban, Iași, Editura Institutul european, 2013.
- Natalia Volkanova, *Charitable Activities of Representatives of the Aristocracy from Bessarabia during the Russian-turkish war of 1877-1878*, în *Analele Universității Dunărea de Jos*, Seria 19, Istorie, tom XIV, 2015, pp. 29-36.
- Octavian, Nicu, *Adeziunea și aportul Bisericii Ortodoxe Române la lupta poporului român pentru independența națională*, în *Glasul Bisericii: revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei*, An. XXXVI, Nr. 5 mai 1977, pp. 308-325.
- Pasailă, Vasile, *Presa în istoria modernă a românilor*, București, Editura Fundației PRO, 2004.
- Pastia, Scarlat, *Darea de samă despre administrațiunea comunală a Municipiului Iasii 1877*, Iassy, Tipograf- litograf H. Goldner, Strada Primăriei, 1877.

- Porcescu, Scarlat, *Participarea slujitorilor, monahilor și monahiilor din arhiepiscopia Iașilor la lupta pentru independența României în Biserica Ortodoxă Română și Războiul de Independență*, vol. II, București, Editura Basilica, 2017, pp. 224-258.
- Râpeanu, Valeriu, *O istorie a presei românești. De la Mihail Kogălniceanu la N. Iorga*, ediția a II a revăzută și adăugită, București, Editura Fundației România de Măine, 2008.
- Rașcan, Gabr. (arh.), *Datoriile preotului în armată*, în *Biserica Ortodoxă Română: jurnalul periodic eclasiasticu*, An. V, Bucuresci, Nr. 3, decembrie 1877, pp. 173-180.
- Rosetti, Radu, general, *Ambulanța Doamnelor din Iași în 1877-1878* în Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tomul XXII, Mem. 7, pp. 179-198.
- Sibechi, Gh., *Oameni și fapte din războiul de independență* în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. -D. Xenopol”*, tom. XIV, 1977, pp. 468-498.
- Stamatin, Laurențiu Nicolae, *Devotament, curaj, credință. Biserica Ortodoxă Română în anii Războiului de Independență (1877-1878)*, Iași, Editura Junimea, 2012.
- Teodorescu Z., Virgiliu, *Participarea minorităților prezente în București la susținerea morală și materială a Războiului de independență a României*, în *Historia Urbana*, Tomul XI, 2003, Nr. 1-2, pp. 175-193.
- Vatamaniuc, D., *Publicistica lui Eminescu*, vol. I, 1870-1877, Iași, Editura Junimea, 1985.
- Idem, *Publicistica lui M. Eminescu. 1877-1883, 1888-1889*, București, Editura Minerva, 1996
- Volkanova, Natalia, *Charitable Activities of Representatives of the Aristocracy from Bessarabia during the Russian-turkish war of 1877-1878*, în *Analele Universității Dunărea de Jos*, Seria 19, Istorie, tom XIV, 2015, pp. 29-36.
- Vornicescu-Severineanul, Nestor, *Personalul monahal la „Crucea Roșie” pentru îngrijirea ostașilor români răniți în 1877-1878*, în *Biserica Ortodoxă Română: buletinul oficial al Patriarhiei române*, An. XCV, Nr. 5-6, mai- iunie 1977, pp. 397-413.
- Zub, Alexandru, *Scrierii storice*, vol. II *Istorici și teme istoriografice*, ediție îngrijită de prof. dr. Gheorghe Cliveti, București, Editura Academiei Române, 2019.

D. Resurse electronice

- Irina P. Beletskaya, Valentine G. Nenajdenko, *Towards the 150th Anniversary of the Markovnikov rule*, p.11, disponibil la adresa https://amyd.quimica.unam.mx/pluginfile.php/6726/mod_resource/content/0/MARKOVNIK_OV.pdf (consultat la data de 19.02.2023).
- Biblioteca Digitală a Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu Iași”: <https://dspace.bcu-iasi.ro/>
- Biblioteca Digitală a Bucureștilor: <http://digitool.bibmet.ro:8881/R?RN=168748327>
- Biblioteca Digitală a Publicațiilor culturale ProEuropeana: <https://biblioteca-digitala.ro/>
- Biblioteca Digitală Națională: <http://digitool.bibnat.ro/R?RN=326019870>
- <https://www.ceeol.com/>
- <https://www.jstor.org/>